

В. М. Козка,
аспірантка Інституту світової економіки
та міжнародних відносин НАН України

ЕВОЛЮЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В КИТАЙСЬКІЙ ЕКОНОМІЦІ ТА НЕОБХІДНІСТЬ ТРАНСФОРМАЦІЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ

У статті розглянуто шлях КНР до набуття нею статусу наддержави, а також необхідні корективи для подальшого процвітання китайської економіки.

Ключові слова: економіка КНР, наддержава, модель розвитку, трансформація.

В. Н. Козка
**ЭВОЛЮЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ В КИТАЙСКОЙ
ЭКОНОМИКЕ И НЕОБХОДИМОСТЬ
ТРАНСФОРМАЦИИ МОДЕЛИ РАЗВИТИЯ**

В статье рассмотрен путь КНР до приобретения ею статуса сверхдержавы, а также необходимые коррективы для дальнейшего процветания китайской экономики.

Ключевые слова: экономика КНР, сверхдержава, модель развития, трансформация.

V. N. Kozka
**EVOLUTIONAL PROCESSES IN CHINESE ECONOMY
AND NECESSITY FOR FURTHER TRANSFORMATION
OF DEVELOPMENT MODEL**

The article studies the way China established itself as a superpower and discovers essential adjustments for further prosperity of Chinese economy.

Key words: China's economy, superpower, model of development, transformation.

Постановка проблеми. За словами провідного російського економіста О. М. Анісімова, офіційна статистика надає нам неправдиву інформацію щодо розвитку Китаю, оскільки він уже давно є не другою, а першою економікою планети, залишивши США далеко позаду [1]. Варто навести статистичні дані на підтвердження цієї тези [2]. Тільки за травень 2011 р. Китай виробив 55 млн. тонн чавуну, тобто більше, ніж США за рік. Щорічно КНР виробляє 650 млн. тонн чавуну, що в 1,5 разу більше, ніж решта світу. У тому самому місяці минулого року китайці виробили 60 млн. тонн сталі, що в річному вимірі становить 720 млн. тонн, та 196 млн. тонн цементу, або 2,4 млрд. тонн за рік, що вдвічі перевищує світове виробництво цементу (без КНР). Чавун, сталь та цемент – необхідні складові для капітального будівництва. З огляду на це можна зробити висновок, що в Китаї здійснюються грандіозні за обсягами будівельні роботи.

Виробництво мікрокомп'ютерів у КНР упродовж 2008–2011 рр. становить понад 200 млн. одиниць. Це на порядок більше, ніж у Сполучених Штатах Америки. Однак при цьому державний борг США складає \$14 трлн., з яких на Китай припадає \$1,5 трлн.

Захід вітає себе тим, що КНР має невелику присутність на глобальному фінансовому ринку, а ВВП Китаю (перерахований за офіційним, заниженим курсом юаню) є ще замалим. Проте істинного розміру ВВП Китаю не знає ніхто, окрім його населення. За підрахунками О. М. Анісімова, китайське виробництво сьогодні – це приблизно 2/3 світового виробництва «без складової Китаю», тобто майже 40% світового ВВП.

Свого часу Китай скористався економічним лібералізмом (принципи відкритості ГАТТ/СОТ), щоб зміцнити свої конкурентні позиції у промисловості та завоювати внутрішні ринки розвинутих країн. Вступивши до Світової організації торгівлі у 2001-му році, китайці наростили експорт до \$9 трлн. вже у 2011 році. Американці стверджують, що раніше Китай занижував вартість своїх товарів у 1,3–1,4 разу. Валютні запаси КНР, які у 2000-му році склали \$220 млрд., зросли на осінь 2011 року до \$2,8 трлн. [1]. Ці кошти Китай витратив на те, щоб посилити свій вплив на світову політику та економіку.

За підсумками опитування, проведеного серед 812-ти відомих міжнародних компаній міжнародною аудиторською та консалтинговою компанією «Ernst & Young», Китай у черговий раз у 2011 році, після світової фінансової кризи 2008-го року, став найбільш привабливою країною для інвесторів [3].

Перевагами КНР, насамперед, вважають:

- сталий прибуток, отриманий від інвестицій;
- стабільне соціально-політичне середовище;
- значний потенціал внутрішнього ринку;
- відносно низьку собівартість господарювання;
- відносно просту процедуру відкриття компанії або представництва.

Актуальність теми базується на необхідності дослідження історичних аспектів та особливостей економічних реформ КНР, а також передумов і засад стрімкого економічного прориву китайської економіки в умовах глобалізації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розгляду питань, пов'язаних із еволюційними процесами в китайській економіці, присвячено ряд наукових праць українських учених, а саме В. Новицького, Є. Шарова, В. Андрійчука, М. Алексієнка, В. Урусова, Д. Романова. Серед зарубіжних авторів можна виділити Лінь Іфу, Цай Фан, Яшэн Хуан, Ван Лей, Ба Шушун, Ю Шаньшань, Лі Бо, Цинхуа Цянь Ін, Лі Чжоу, Островського А. В., Боні Л. Д.

Метою наукової статті є визначення головних факторів успішного проведення системних змін в економіці КНР на основі вивчення механізмів регулювання та модернізації економіки Китаю.

Основні результати дослідження. У жовтні 1976 року в Китаї завершилася «культурна революція», яка тривала понад 10 років, припинилися безперервні політичні кампанії та рухи. У той самий час влада КНР чітко зрозуміла, що країна відстає від решти світу за всіма економічними показниками.

У 1978 році ВВП Китаю становив 1% світового показника, а обсяг експортно-імпоротної продукції торгівлі – близько 8% обсягу загальносвітової торгівлі. ВВП на душу населення в Китаї складав лише \$127, тоді як у США – \$9687, що у 76 разів більше, ніж китайський показник.

Японія на той час за обсягом ВВП на душу населення перевищувала Китай у 66 разів [4].

Проте за період від 1978 року і дотепер, середньорічний приріст ВВП на душу населення в Китаї сягнув позначки у 9,8%. У 2009 році цей показник перевищив \$3 тис., 200 млн. громадян, які жили за межею бідності, здобули матеріальне благополуччя, а за обсягом валютних резервів Китай зайняв перше місце у світі. У 2010 році Китай уперше обігнав за обсягом економіки Японію та став другим найбільшим економічним суб'єктом світу [5]. Американський впливовий щотижневик «*Times*» порівняв такий стрімкий стрибок Китаю із «зародженням у країні нової династії». Проте міжнародна спільнота й досі губиться у здогадках, до яких магічних способів вдалася за минулі роки Комуністична партія Китаю, знаходячись у керма влади, щоб китайці змогли досягнути подібного дива у світовій історії економічного розвитку.

Пріоритетний розвиток економіки. Після закінчення періоду культурної революції Китай відставав від розвинутих країн щонайменше на 10, а то й на 20–30 років, а в деяких галузях – на 50 років. Китайські лідери усвідомлювали, що поки Китай припускався помилок, шукаючи гідний шлях модернізації, західні країни вже зробили значний економічний прорив, скориставшись шансом, наданим другою науково-технічною революцією. Було визнано, що така ситуація тісно пов'язана з ігноруванням країною економічного будівництва. Саме тому КПК заявила, що потрібно якнайшвидше розпочати соціалістичну модернізацію. Ця пропозиція дістала підтримку більшості членів партії.

У 1978 році китайською владою було затверджено політичний курс на «пріоритетне просування економічного будівництва». У документах КПК цей курс визначений таким чином: «Щоб побудувати в Китаї демократичне багате і цивілізоване соціалістичне модернізоване суспільство, необхідно в пріоритетному порядку просувати економічне будівництво, дотримуючись чотирьох основних принципів: неухильно проводити в життя політику реформ та відкритості, спиратися на власні сили і створювати національне господарство не зважаючи на труднощі» [5]. Задекларований курс, скорочено названий «Один центр і дві вихідні точки», став головною програмою розвитку, котрої Китай неухильно дотримувався протягом більш як 30 років. Упровадження цієї політики зумовило значні зміни у житті китайців.

У 1978 році, взявши за основу курс на «пріоритетне економічне будівництво», керівництво КНР офіційно оголосило курс на побудову соціалістичної ринкової економіки з китайською специфікою, вважаючи, що тільки таким чином країна зможе стати на рейки здорового розвитку [6].

Відкритість світу. Після культурної революції Китай почав пропагувати відкритість зовнішньому світу і встановлювати зв'язки з іншими країнами, зрозумівши, що замкнутість та ізоляваність не відповідають тенденціям сучасної епохи і потребам розвитку. Партійні лідери вищої ланки дійшли спільного висновку про те, що для Китаю життєво необхідним є скоригувати концепцію розвитку та втілювати у життя політику реформ і відкритості. А для успішного розвитку насамперед потрібно переймати передові технології та використовувати обладнання інших країн.

У 1979 році центральне керівництво Піднебесної вирішило створити чотири особливі економічні зони на півдні Китаю. Одна з них – місто Шеньчжень. Сьогодні Шеньчжень, що колись був звичайним рибачьким селищем, перетворився у велике сучасне місто, де щорічний дохід на душу населення складає \$8 тис. Успіхи, досягнуті в особливих економічних зонах, підштовхнули Китай до ще більшої відкритості – у країні крок за кроком почала формуватися багаторівнева зона відкритості. У Китаї було створено три основні вільні економічні зони, що розташовані в дельті річки Чжуцзян, дельті річки Янцзи і в районі Пекін-Тяньцзинь провінції Хебей. У цих зонах сконцентро-

вано найбільшу кількість іноземних підприємств, які ввезли до Китаю передові технології та управлінський досвід.

Крім того, керівництво КНР прискорило темпи будівництва об'єктів інфраструктури і розробило пакет пільгових політик для залучення іноземного капіталу. У 80-ті роки ХХ століття сукупний обсяг прямих іноземних інвестицій складав \$20 млрд., а у 2000-му році – \$200 млрд. До 2005 року обсяг залученого Китаєм іноземного капіталу досяг загалом \$618 млрд., що значною мірою стимулювало розвиток китайської економіки.

Поєднання соціалізму із ринковою економікою. До 1978 року в Китаї функціонувала планова економіка, за якої матеріальні ресурси знаходилися у власності держави та розподілялися владою країни. Архаїчна планова економіка перешкоджала соціально-економічному розвитку. У країні діяла система талонів. Народ дедалі більше занурювався у трясовину злиднів. Критична ситуація, яка на той час склалася в Китаї, вказувала на те, що шлях планової економіки не приведе країну до прогресу [7].

Саме тоді КПК вирішує запровадити механізми ринкової економіки. Створення системи ринкової економіки соціалістичного типу в Китаї супроводжувала реформа в селах, реформа державних підприємств та розвиток приватного сектору.

Прорив, насамперед, відбувся в селах. Керівництво Піднебесної відзначило позитивний вплив системи сімейного під'яду і поширило її по всій країні. Реформування спонукало селян до підвищення активності в галузі сільського виробництва, в результаті чого у країні з року в рік почали збирати багатий урожай. Проблема харчування та одягу, котра довгий час стояла перед китайським народом, була вирішена лише за декілька років.

Економісти відзначають і таку важливу складову реформи на селі, як введення системи подвійних ставок, за якої фермери мають змогу продавати свій урожай за ринковою ціною після продажу обов'язкового обсягу продукції, встановленого державою. Реформа на селі забезпечила великомасштабний розвиток сільських підприємств [8].

Окрім того, почалося реформування державних підприємств, що ЦК КПК розглядав як головну ланку в процесі просування економічного розвитку країни. Мета цієї реформи полягала у створенні сучасних підприємств із чіткими правами власності та обов'язками. Китай запозичив досвід західних країн і запровадив на державних підприємствах акціонерну форму господарювання.

В умовах ринкової конкуренції було розроблено Закон КНР «Про банкрутство підприємств», впровадження якого призвело до банкрутства багатьох державних підприємств, які знаходилися на межі загибелі. Варто зазначити, що в епоху Мао Цзедуна подібні процеси були неможливими, бо всім працівникам завжди гарантувалася «залізна чаша рису», вони ніколи не замислювалися про втрату робочого місця. Отже, КПК мала вдатися до таких заходів, щоб підприємства та їх робітники усвідомили необхідність пристосування до умов ринкової конкуренції і навчилися докладати певних зусиль для підтримки власної конкурентоспроможності. У процесі цієї реформи влада допомогла працівникам, які позбулися роботи, пройти перепідготовку, підвищити кваліфікацію та знайти нове місце роботи на ринку праці. У 2000-му році у 430 із 514 великих і середніх підприємств після їх реорганізації відбулася плюралізація суб'єктів інвестування.

До того ж держава заохочувала створення власного бізнесу. Багато жителів Піднебесної почали пробувати себе в різних сферах бізнесу – відкривали магазини, ресторани, майстерні тощо. В Китаї поступово сформувалася ринкова економіка. У 1993 році курс на «реалізацію соціалістичної ринкової економіки» був закріплений у Конституції КНР.

Сучасна трансформація моделі розвитку. За останні 15 років у світі не було жодного економічного суб'єкту, окрім Китаю, який отримав би величезний прибуток завдяки економічній глобалізації. Сьогодні економічне зрос-

тання Китаю спирається головним чином на іноземні інвестиції та експорт. Упродовж трьох десятиліть експортний та інвестиційний сектори в Китаї демонстрували величезний ріст.

Таким чином, зовні складається враження інтенсивного розвитку китайської економіки. Проте насправді їй притаманні відсутність стабільності, збалансованості й координації.

Після спалаху світової фінансової кризи 2008 року керівництво КНР вжило ряд заходів для протидії кризі: проведення активної грошово-кредитної та фінансової політики, забезпечення стабільності китайського юаню. Завдяки цим заходам китайська економіка змогла швидко відновитися, однак незбалансованість у країні набрала ще більших обертів [9].

Ключовою проблемою є насамперед мала частка споживання в національному ВВП. Для того щоб усунути неkoordinovanість китайської економіки, у найближчому майбутньому життєво необхідною для Китаю стане трансформація моделі подальшого розвитку.

Відомо, що за темпами економічного росту КНР випереджає інші країни Азії та всю планету загалом. Проте рівень зайнятості при цьому залишається достатньо низьким. Галузі китайської економіки здебільшого є трудомісткими, а відтак ріст ВВП надає мало можливостей для працевлаштування. Крім того, у Китаї дуже низька ефективність використання ресурсів. Тому влада КНР, яка чітко дотримується політики наукового розвитку, має негайно вжити практичних заходів для покращення ситуації у цій сфері.

Перспективною складовою нової моделі розвитку економіки Китаю є індустрія обслуговування, де вже сьогодні створюється 42% ВВП країни. Цей сектор зможе зробити значний вклад у розвиток країни, оскільки кожна одиниця ВВП, створювана індустрією послуг, дає на 35% більше можливостей працевлаштування, ніж обробна промисловість.

На 12-ту п'ятирічку (2011–2015 рр.) влада Китаю передбачила деякі заходи щодо стимулювання споживання: запровадження системи соціального забезпечення, надання допомоги сільським родинам, створення масштабної галузі обслуговування.

З точки зору довгострокових перспектив реалізація зазначених заходів має трансформувати модель розвитку китайської економіки, яка наразі спирається на інвестиції та експорт, у модель, де основною рушійною силою виступатиме споживання.

Висновки та пропозиції. Трансформації, здійснені Китаєм в економічній, політичній і соціальній сферах, на наш погляд, можуть мати концептуальне та практичне значення для України. Китайська економіка досягла успіху завдяки розвитку приватного сектору, проведенню фінансової лібералізації, захисту прав власності й відкритості всьому світові. Однак просте перенесення реформ ки-

тайського типу і втілення «китайського економічного чуда» в Україні неможливо без відповідної економічної та соціальної адаптації [10].

Одним із важливих аспектів китайської програми реформ є те, що вона була централізованою і контрольованою урядом, тобто існував загальний план, згідно з яким закривалися підприємства і змінювалася номенклатура продукції. В Україні ж практично відсутнє централізоване планування. Якщо ХХ ст. було епохою галузей, котрі базувалися на використанні природних ресурсів та ефективних технологій, то у ХХІ ст. пануватимуть «штучні інтелектуальні галузі», економіка інтелектуальних активів, головним чинником розвитку яких є не виробництво і впровадження, а наявність ідеї, проекту, програми. Для України потрібно не тільки утвердження галузей глобальної економіки як домінуючих сегментів національного господарства, а й визначення оптимальної довгострокової стратегії розвитку економіки країни.

Література

1. Анисимов А. Китай – скрита сверждержавна дружба [Електронний ресурс] / А. Анисимов. – Режим доступа : <http://www.baltexpert.com/2011/08/01>
2. World Statistics Research [Electronic resource]. – Access mode : <http://worldstat.org/>
3. Стивен Р. 2011 год: мировая экономика и вызовы Китаю // Китай : ежемесечный журнал. – Издательство «Жэньминь Хуабао». – 2011. – № 2. – С. 26–27.
4. UNCTAD Statistics [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.unctad.org>
5. Танасійчук О. За обсягом ВВП Китай став другим у світі після США, обігнавши Японію [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://svit.ukrinform.ua/China/china.php?menu=additional>
6. Се Ч. Почему Китай второй по величине экономический субъект мира / Чуньтао Се // Китай : ежемесечный журнал. – Издательство «Жэньминь Хуабао». – 2011. – № 7. – С. 37–39.
7. Яшен Х. Капитализм по-китайски: Государство и бизнес / Хуан Яшен ; пер. с англ. – М. : Альпина Паблишерз, 2010. – 375 с. (Серия «Сколково»).
8. Китайская модель перехода к рыночной экономике / РАН, Институт Дальнего Востока. – М., 2007. – 208 с.
9. Китайская экономика в условиях мирового финансового кризиса / Экономика КНР: меры по преодолению мирового финансового кризиса. – М. : ИДВ РАН, 2010. – С. 5–27.
10. Андрійчук В. Г. «Китайське чудо» на світогосподарській арені: гіпотетичні і реальні шляхи й механізми здійснення та інтригуючі можливості їх адаптивного використання в Україні / В. Г. Андрійчук // Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2009. – № 1 (36). – С. 29–32.

Стаття надійшла до редакції 29 грудня 2011 року

ЕКОНОМІЧНИЙ ЧАСОПИС-ХХІ

Журнал для національної еліти України

ПЕРЕДПЛАТИ І ДОЛУЧАЙСЯ!